

ASHKATAN B – CHUN LEZUKUNA

SZKÍTA B – HUN NYELVKÖNYV

Vahan Anhaghth Astvatzaturian

Előszó:

Az elmúlt évtizedekben (két évszázadban?) a *Société Arménienne de Zarytos* (örmény nevén: *Zertasakan Hajkakan Miouthioun*, v. *Zertasiantz Miouthioun*) szerveződés által összegyűjtött ókori kihalt nyelvek közül kiemelkednek azok a nyelvemlékek, amelyeket „szkitoid” nyelveknek jelölünk. Valamennyi e kategóriába sorolható nyelv nagy területi elterjedésű, s főleg Európa keleti felén, a mai európai Oroszország területén beszélték. Ezenkívül kisebb foltokban még Kis-Ázsia É-i részén, a mai Irak É-i területén, valamint kisebb foltokban Közép Ázsiában lehetett elterjedt.

Az összegyűjtött nyelvemlékek keletkezési kora meglehetősen kétséges, annyi igazolható, hogy a mintegy 6-7 megkülönböztethető nyelvet a Kr.u. előtti 6.sz.d. és a Kr.u. 5. sz.d. között beszélték. (Az említett nyelvek részletes leírását lásd: *A tanulmányozott szkitoid nyelvek* fejezetet)

Meglepő volt viszont az, hogy a kéziratos dokumentáció fizikai keletkezési ideje a Kr.u. 7-9. sz.d. közötti időszakra tehető a radiometriás vizsgálatok alapján. Tehát bizonyosra tehető, hogy a keletkezés idejében a 6-7 nyelv közül legfeljebb már csak egy volt beszélt nyelv.

Összefoglalóan: E könyv az alábbi nyelvek bemutatását tartalmazza:

1. **Ashkatan A:** Töredékekben megmaradt nyelv, rövid szöveg-töredékekkel, amelyek értelmezése meglehetősen kétséges. A nyelvből legfeljebb 100 szó értelmezhető. Gyakorlatilag az egyetlen kompakt töredék az amelyet *Darrhajawaus* jelzettel láttunk el (lásd ott). Ezt a nyelvet valószínűleg a Kr. e. 6. és 3. sz.d. között beszélték. Az ide sorolható anyagok –feltehetően – mind az ún. *Arkhelaosz-hagyatékából* származnak. Arkhelaosz Arisztotelész tanítványa volt, aki a nagy filozófus hagyatékát gyűjtötte össze, rendezte. Ennek jelentős részét azok az anyagok képezték, amelyeket ázsiai hadjárata során Nagy Sándor küldött Arisztotelésznek. Arisztotelész ezeknek csak egy kis részét tudta feldolgozni. Ide tartoznak az ázsiai nyelvekről küldött dokumentumok is. Ezek a dokumentumok a 7-9.sz.d. között, pontosan nem meghatározható időben a S.A.D. birtokába kerültek, ahol számos másolatot készítettek belőlük. Ez lehet az oka annak, hogy az egész vizsgált kéziratár keletkezési ideje megegyezik ezzel az időintervallummal.
2. **Ashkatan B:** A S.A.Z. által összegyűjtött anyagok túlnyomó részét teszi ki. Hosszabb, mondhatni „tematikus” szövegekkel, amelyek nagy részét már eddig is értelmezni lehetett, s a további évek, sőt valószínűleg évtizedek során az egész nyelvet tökéletesen is rekonstruálni lehet majd. 2007 végéig több mint 7000 szót értelmeztünk. Az *Ashkatan B* nagyfokú hasonlóságot mutat azokkal a Közel és Közép Keletről (Szíria, Irak, Irán) előkerült nyelvemlékekkel, amelyek nagy része *Hun* jelzettel maradt ránk. *Munkahipotézisként az „Askatan B” és a „Hun” jelzetű nyelvemlékeket egy nyelvként értelmezzük*, s ezt az egyesítést ebben a könyvben is végrehajtjuk.
3. **Ashkatan C:** Megkülönböztetése az AB-tól kétséges, feltételezésünk szerint elsősorban abban különbözik az előbb említettől, hogy számos olyan szót használ, amelyek egy merően más, mégpedig valószínűleg valamely ősi szakrális(?) nyelvből kerültek bele a használt nyelvbe. Mintegy 1400 szó rekonstruálása volt lehetséges. (A három szkitoid nyelv földrajzi elterjedését lásd az 1. ábrán).

Megjegyzés az „ashkatan” kifejezéshez: Ez a szó kétségtől az „ashkata” szóból ered,

jelentése: láncolat, szövetség. Az *n* képző rejtélyes, mert ha *szövetségit* akar jelenteni, akkor ez az eddigi tapasztalatok alapján *ashkataji*-nak kellene hangzania. Feltehetőleg valamiféle jövevényszó, méghozzá valószínűleg valamely indo-európai nyelvből ered

A nyolcvanas évek elejéig feldolgozott szkítoid anyagokat 1985-ben tettem közzé. (*Astvatzaturian*, V.A. 1985). Ez a könyv mintegy 1400 szó, s megközelítőleg 20 ún. „normál oldalnyi” szöveg etimológiai feldolgozását adta. Az azóta eltelt csaknem két évtized alatt azonban a fellelt anyagok megötszöröződtek, ez szükségessé tette az újabb általános feldolgozást. Azonban számomra most már nyilvánvalóvá vált, hogy az a mű, amelyet itt kezében tart a tisztelt olvasó, nem jelenti az ashkatan nyelvkincs teljes és végső feltárását. A teljes szkítoid nyelvkincset a S.A.Z. egy több kötetes monográfia keretében készül francia alapnyelven publikálni, mégpedig a birtokában lévő egyéb, nem a szkítoid-nyelvek közé sorolható nyelvek ismertetésével együtt. A publikálást előkészítő munka beláthatatlanul hosszú időt vesz igénybe, ezért a rendkívül nagy magyar érdeklődést kiváltó szkítoid-anyagot kivettük a többi anyagok közül, s magyar közreműködőkkel karöltve lehetővé tettük a külön magyar publikálást is. Jelen publikáció didaktikus célzattal készült, annak érdekében, hogy a széleskörű magyar publikum mintegy megtanulhassa nagyon valószínűen az őseiknek tekinthetők nyelvét.

A S.A.Z. anyagokban fellelhető nagyobb irodalmi műveket csak a XIII. tanulmánytól (leckétől) kezdve ismertetjük ebben a könyvben, az I-XII. tanulmány didaktikai célzattal külön megszerkesztett szövegek, amelyek az eredeti szövegek tanulmányozásának felvezetését szolgálják. (Az ún. „tyrosi töredékekből” már a 3. leckétől bemutatunk egyes részleteket.) Minden egyes felvezető tanulmányban (leckékben) külön szószedet van, amelyben az újonnan bevezetett szavakat gyűjtjük össze. Az egész könyv végén pedig egyesített szótár (barrild) található, amelyben az egyes szavakat etimológiailag értelmezzük, s bemutatjuk az egész S.A.Z. anyagban fellelhető összes változatát is.

Az anyagok összegyűjtése, rendezése, értelmezése során *kiemelkedő didaktikai tanulság az, hogy legkézenfekvőbb a szkítoid nyelveket magyar alapnyelvből magyarázni, mivel az általam ismert összes nyelvek közül ez a nyelv áll hozzájuk a legközelebb.* (Lásd: összehasonlító etimológiai tanulmányok fejezetet). A S.A.Z. által eredetileg tervezett francia alapnyelvű feldolgozás azt jelenti *majd*, hogy az egész hatalmas anyagot igen bonyolult áttételekkel újra le kell majd fordítani, miután már magyarul már sokkal könnyebben értelmeztük. Ezért nagyon fontos ez a magyar alapnyelvű kiadás, mert ez lesz a remélt francia nyelvű kiadás bázisa.

A szkítoid nyelvek rövid megismerés története

A Tisztelt Olvasó most olyan nyelvek tanulmányozásába fog bele, amely nyelveket az Ókor végén-Középkor végén hatalmas területeken sok millió ember beszélt, hosszú évezredekken keresztül Euráziában etnikailag és politikailag is(!) meghatározó szerepük volt, más birodalmak képtelenek voltak ezeket a területeket –legalábbis tartósan –meghódítani, bár úgyszintén több ezer évig Eurázsia legfejlettebb kultúráival, úgymint Keletről –Nyugat felé, kapcsolatban állt. Lássuk a sort: Kínával, Indiával, Perzsiával, Mezopotámiával, a Görög Világgal, s a Római Birodalommal és kultúrkörével. Mégis: *ezeokről a nyelvekről a „Mérvadónak Tekintheső Újkori „Nyugati kultúra” alig tud valamit.* Ez mint látjuk, nem az Összemeri Kultúra hiányossága, hanem magát a „NyugatI Világban” önmagát mindenhatónak kikiáltó Nyugati Kultúrát minősíti. *Ahogy beleástuk magunkat a szkítoid nyelvek, kultúra megismerés történetébe, egyre inkább nyilvánvalóvá vált előttünk az a kép, hogy a Nyugat nem akarta ezeket a nyelveket, sőt magát az egész szkítoid kultúrát megismerni. A Nyugat számára ez a kultúra inkompatibilis és teljes mértékben ellenszenves volt. A szkítoid nyelvek nem minden nyom nélkül tűntek el a korai Középkor során, hanem beépültek olyan hatalmas nyelvekbe, mint számos türk nyelv, az iráni nyelvek, a hindi*

nyelvek, keleti szláv nyelvek, bizonyos mongol nyelvek, az ún. finn-ugor nyelvek, sőt még a kifejezetten nyugati indoeurópai nyelveknek tekinthető kelta és germán nyelvek. Azt leszögezhetjük, hogy a mai nyelvek közül kétségtávol a magyar nyelv az, mely a szkitoid nyelvekhez a legközelebb áll.

Nincs szándékunkban e helyen a véleményünk szerint tökéletesen álproblémaként jelentkező, és Magyarországon a teljes értelmetlenségig kiélezett „finnugor-türk vitába” beleszólni, de le kell szögeznünk, hogy a magyar nyelvhez mindenek előtt legközelebb álló nyelvek, kétséget kizáróan a fent említett finnugor nyelvek. Így a szkitoid nyelvek elsődleges családi körét is ezek a nyelvek alkotják, ezek közül is leginkább rokoníthatóan kiemelve a magyar nyelvet. Az nyilvánvaló, hogy az ún. „hun nyelvek” is részei a szkitoid nyelvnek családnak, ez már abból is nyilvánvaló, hogy az ún. „hunokat” a görögök, a közel- és közép keleti népek mind „szkítáknak” nevezik, (azaz, az ó-perzsa nyelvből eredeztethető görög „szkütha” szóval és derivánsaival illetik. *A szkitoid nyelvek rokonságának, lehatárolhatóságának problematikájával részletesen „A szkitoid nyelvek rokonsága” c. fejezetben foglalkozunk.*

Mint már említettük, a szkitoid nyelvek nem ismeretlen nyelvek, legfeljebb csak a „Nyugat” előtt ismeretlenek, mert az nem akarta ezeket a nyelveket megismerni. Ezt a nyugati attitűdöt én „Nyugati –Szkíta Averzió” neveztem 1985-ös könyvemben. (vide: V.A. *Astvatzaturian, 1985*) Ennek a történelemtudományokra gyakorolt negatív hatása felbecsülhetetlen.

Fussuk át röviden a „Nyugat” viszonyát a szkitoid nyelvhez és kultúrához .

A Lagidák nem a „Nyugat” képviselőiként álltak szemben a szkitoid kultúrával, s ezért készek voltak azok kultúrájának megismerésére. Számos bizonyíték van annak, hogy Alexandrosz nagy keleti hadjárata során számos dokumentumot gyűjtött össze a „szküthákról” azok kultúrájáról, államszervezetéről, nyelvéről. A nyelvi gyűjtést bizonyos Asztuagész végezte, akiről feltételezhető, hogy méd, de az sem kizárt, hogy örmény eredetű volt. (Asztuagasz= isteni). Ezen feljegyzések nagy része a makedón visszavonulás után szétszóródott, de nem mind! A 3. században feltűnnek az ún. *Arkheiaosz hagyatékban*, amelyek Arisztotelész gyűjteményéből kerültek az A.-hagyaték legendás kurátorához. . A hagyaték egy része pedig átkerült Egyiptomba, az Alexandriai Könyvtárba. Mint már írtuk, végül is a vonatkozó anyag egy része –tejesen ismeretlen úton- eljutott a Zarütoszi Társasághoz.

Kr.u. a 4. század vége felé Örményországból több expedíció indult a Kaukázus É-i előterében és a Fekete tenger környékén élő hunok megismerésére. Ennek sok, ma még felmérhetetlen számú dokumentuma van, amelyeket a Középkor folyamán örmény kolostorok őriztek meg Iránban, Irakban, Szíriában és Libanonban. Ugyancsak expedíciók indultak a „szküthák” megismerése céljából a Kelet-Római Birodalomból is. A bizánci felderítés fő bázisa Kréta szigete volt, ahol néhány kolostorban több dokumentumot gyűjtöttek össze, nem csak Kelet-Európából, hanem – nagy valószínűséggel – a Kárpát-medencéből is, ahol a 6. – 9. században Nyugaton „avaroknak” nevezett népet szintén „szkütháknak” nevezték.

A szkitoid nyelvek következő nagy fejezete a 13. században játszódik, amikor a híresen polyglott II. Hohenstauf Frigyes császár 32 nyelvű szótárának egyik példányát Al-Khamil egyiptomi szultánnak ajándékozza. Ez a példány valamikor a 16. század folyamán nehezen rekonstruálható velencei, majd portugál úton szintén a S.A.Z. birtokába kerül. Tudni kell, hogy a jeles német császár e szótárának egyik példányát az Árpád-házi magyar királynak akarta adományozni. Ő azonban visszautasította az ajándékot kijelentve, hogy a „magyarok megtagadták pogány szkíta múltukat”, s az ilyen műveknek semmi keresnivalójuk a keresztény Magyarországon. Megítélésem szerint ez példátlan történelmi ostobaság, de a magyaroknak ez a saját történelmük kiirtásának virtusa végig követte történelmüket, s ma már egészen más vonatkozásban ugyan, de jellemző rájuk a mai napig.

A 19. században több magyar nyelv tudós is kutatta, vagy inkább „belebotlott” a szkítoid-kultúrákba, s nyelvekbe. Ezek közül kiemelem Zichy Istvánt és Lukácsy Kristófot. Érthetetlen, hogy e két óriásnak valamilyen rejtélyes okok miatt miért nem adatott meg az, hogy kutatási eredményeit nagy összefoglaló műben publikálja.

A „magyar átok” a 20. században tovább folytatódik, a kiemelkedő magyar bizantino-turkológus akadémikus Moravcsik Gyula szkíta-feljegyzései jórészt eltűnnek. Benedeffy Lászlót megfenyegetik, hogy „exisztenciálisan ellehetetlenítik”, ha tovább folytatja kaukázusi „magyar” azaz szkíta-hun kutatásait, (ugyanis eredetileg geodéta volt, szinte titokban végezte ilyenfajta kutatásait.) Nagyon hasonló szkíta-életút jutott Schütz Ödön jeles turko-armenológus professzornak is, aki menekítésként jelentős „hun” anyagokat adott át tanítványainak, Verzár Istvánnak, Mándoki Istvánnak, Szerb Jánosnak, Detre Csabának. Félelmetes történet, hogy a négy tanítvány közül három 1986 és 1991 meghal éppen hun-szkíta terepi kutatómunkája során, nagyon gyanús körülmények között.

Óriási feldolgozatlan szkíta anyagok húzódnak meg az Orosz Szkíta Intézetben Moszkvában. Ha az oroszok felhagynak legendás rejtőzködési szokásaikkal, biztosra veszem, hogy tőlük bámulatos információkat kapunk a szkíta kultúráról és nyelvről.

Meg kell emlékezni azokról a hírforrásokról, amelyek a kínaiaktól származnak a „keleti hunokról.” E vonatkozásban klasszikus, s mindmáig utólérhetetlen irodalom *Sia Quian „Shi Ji” könyvének 110. könyve*, amelyet Magyarországon nemrég magyarul is kiadtak „*A hunok legkorábbi története*” címen. (Peking, 1997) A vonatkozó kínai és mongol hírforrások kutatása az orosz forrásokhoz hasonlóan szinte heurisztikus lehet a jövőben.

Mint Magyarországról származó örmény pap abban a különleges helyzetben vagyok, hogy az ölembe hullottak azon kiemelkedő jelentőségű szkítoid nyelvi anyagok, amelyeket különféle örmény kolostorokban őriztek. Mint eredetileg magyar anyanyelvű örmény, isteni ajándékként élem meg ezen anyagok megismerését. Nagyon hálás vagyok örmény és magyar testvéreimnek, akik ezen ismeretekhez juttattak. Ugyancsak nagy hálát érzek azon libanoni, szíriai, iraki, iráni örmény lelkész testvéreimnek, akik az engem kiemelten érdeklő szkíta anyagok megismerését számomra lehetővé tették, s készek voltak arra is, hogy a S.A.Z. –zal e tárgyban kooperációt alakítsanak ki. Kalkulációim szerint az egész szkítoid S.A.Z. anyag mintegy négyötöde származik örmény kolostorokból. Ezek a kolostorok elképesztő szellemi kincstárak! Hiszen, ha meggondolom azt is, hogy az eddig előkerült pun nyelvkincseknek is több mint kétharmada örmény kolostorokból váltak ismertté, akkor nyugodtan leszögezhetjük azt, hogy az örmény kolostorok az ókori kultúrák elsőszámú kincstárai. De még mindig nincs vége az örmény kolostorok e témakörben megérdemelt laudációjának: Az örmény, főleg kolostorokban őrzött kézirat-kincseknek (az évezredvégi kalkulációk szerint 7-15 millió könyvtári egység) 2000-ig mintegy 3-4 százalékát dolgozták fel a modern tudományok által megkövetelt módon. Ebből a 3-4 százalékából kerültek elő a sok könyvben összegzően publikált kultúr-kincsek. Akkor még miket várhatunk a maradék 96-97 százaléktól? Az Krisztus után 400 és 1400 között felhalmozott örmény kéziratos kultúr-kincs tudományos feldolgozása egyes pesszimista nézetek szerint még egy évezredet fog megkövetelni. Én nem vagyok ilyen pesszimista, s jó lehetőséget látok a feldolgozás tekintetében az 1990-es évek közepén megkezdett ún. elektronikus feldolgozási módszerekben, különösen ami a dokumentumok igen minőségű másolásait illeti. Azonban tökéletesen egyetértek azon örmény paptestvéreimmel, akik az anyagok „elektronikus világhálókön” való mozgását élesen ellenzik. Ez az amerikai eredetű technológia magában hordozza azt a veszélyt, hogy az emberiségnek ez a kiemelkedő kultúr-kincse amerikai kereskedők üzletévé váljék. Ezt meg kell akadályoznunk, s nagy bölcsességre utal az az egyházi enciklikánk, amely az ilyesminek lehetőségét csírájában fojtja el. Az örmény egyházi kincs nem lehet amerikai business!

Köszönetnyilvánításaimnak e könyv végén külön fejezetet szánok.

Methodológia

A szkítoid nyelvek grammatikai leírásában gyakorta találkozunk olyan helyzetekkel, esetekkel, amelyek a lingvisztika számára merően újak, ezek esetében az eddigi methodológiák aktualizálása nem lehet egyértelmű. Ilyen esetekben több nyelv hasonló eseteinek összehasonlító tanulmányozásának eredményeivel igyekszünk a problémát megoldani. Ez különösen vonatkozik az igeragozásokra, amely esetekben a szkítoid nyelvekben olyan esetgazdagság észlelhető, amely eddigi tanulmányaim során páratlan. Az alapvető etalon itt (is) a latin grammatika, amelynek feldolgozottsága valamennyi nyelvét felülmúlja. Ezért ne lepődjön meg az olvasó, hogy az első összehasonlítás a legtöbb esetben a latin grammatikához igazodik.

Synonymica

Az olvasó nehogy elcsodálkozzon azon, hogy bizonyos szavak még egyazon művön belül is több esetben másként jeleik meg az írásban. Ennek oka az, hogy még egy bizonyos művekben is többféle alfabetika használatos, vagy egy művön belül is különféle írásmód használatos. Ezt a fajta válogatosságot igyekeztünk az egységes latin betűs átírásban is megörökíteni. A szótárban pedig valamennyi írásmódot is feltüntetjük. (*Pl. loncoi, lonchoi, stb.*)

Általános latin betűs átírás:

A megtalált szkítoid nyelvű kéziratok valamivel több mint az egyharmada örmény betűvel íródott, csaknem egyharmada görög betűkkel, a maradék egyharmada latin és phoinikiai betűkkel. Mintegy 4 százaléka pedig az ún. *szent betűkkel*, amely görög-latin vegyes betűs írás, s csak olyan betűket tartalmaz, amelyek bármely nézetből is ugyanazt az alakzatot mutatják. Ezen betűk a Kr.e. 1. századból származnak, s elsősorban a Római Birodalom keleti és É-afrikai területein terjedt el. (lásd: 2. ábra). A „szent betűk” használata a kéziratokban szinte öltetszerűen váltogatják egymást, sok esetben mindenféle következetesség nélkül. Az egységes értelmezés kialakításához nélkülözhetetlen volt egy egységes fonetikus megjelenítő betűrendszer kialakítása, amely mintegy munkahipotézis betűrendszert is jelentett. A kialakított egységes betűrendszerre ezt követően „lefordítottuk” az összes tanulmányozott kézirat betűrendszerét. Ezt a munkát kifejezetten bonyolította az is, hogy gyakran talákoztunk azzal, hogy egyazon kéziratban több betűrendszer volt feltüntetve. A leggyakoribb az az eset volt, amikor az örménybetűs írás mellett a görög is feltűnt, láthatólag a fonetikus rendszer finomítása céljából. Azonban a fordítottja sem ritka, amikor a görögbetűs szövegekben jelennek meg örmény betűk. A „szent betűk” megjelenítése az eddigi vizsgálataink szerint valószínűleg nem jelentenek fonetikai finomítást, hanem inkább az iratok valamiféle ideológiai jelentőségét igyekszik felemelni.

Bitekh -*Betűk*

a a
 aa á
 b...b
 c c (kemény)
 ch ch (mint német ch)
 d d
 dzh dzs
 e e
 ee é
 f f
 g g
 gh g(laringikus)

h *h(lágy)*
 i *i*
 ii *í(hosszú)*
 j *j*
 k *k (kemény, mint görög „kappa”)*
 kh *kh (lágy k, mint görög „khí”)*
 l *l*
 m *m*
 n *n*
 nh *ny*
 o *o*
 oo *ó(hosszú)*
 oe *ö*
 ooe *ő (hosszú)*
 p *p*
 ph *ph (lágy p)*
 q *(laringikus k)*
 r *r*
 rr *(hosszú, ropogtatott r)*
 s *sz*
 sh *s*
 t *t (kemény, mint görög „tau”)*
 th *t (lágy, mint görög „théta”)*
 tsh *cs*
 tz *c (lágy, zöngés)*
 u *u*
 u *ú (hosszú)*
 y *ü*
 yy...ű *(hosszú)*
 v *v*
 w...w *(az angol w-hez hasonló hang)*
 z *z*
 zh *zs*

Megjegyzés:

Bizonyos betűösszetételek fonetikai értéke nem állapítható meg egyértelműen, mint pl. az örmény és götög **thi+magánhangzó** egymásutániság. Valószínűsíthető, hogy ilyen esetekben a magyar **ty** hangnak megfelelő hang jelenik meg. A nagyon ritka **ni+magánhangzó** egymásutániság pedig lehetséges, hogy magyar **ny** hanghoz áll közel.

1. Idzhi Egy

Elenyshi tuedum –tuedatum – Első lecke (tanulmány) – tanítás

ASHKATAN BIRUM

Ashkatan Birum ashar amenajic madyrelb serild. Sha tyret tarti ai sha nepi eli yjnuum.

Ashkatan Birum phejy Madekhnek Madyjed.

Amena nepi Madekhnek Madyjedet hegati. Ashkatan Birum ashar-birum meil tarti asharnek mady redit.

Ashkatan Biruumuun tengeri mar eli. Ashkatan Birum ghevitolan.

Ashkatan zin birumet veedi. Ashkatan zin sha eryshi. Dinum ziny dengi.

Lezuserild –Nyelvtan:

Főnevek:

Az ashkatan főnevek többsége magánhangzóval végződik, ezek között nem fedezhetők fel elkülöníthető típusok. A mássalhangzóval végződő főnevek között bizonyos típusokat különböztethetünk meg. Ilyen jól elkülönülő típus az egyszótagú **r-végződésű** főnevek. Pl. bor=*bor*, ser=*sör*, stb. Ezek közé mint alcsoporthoz tartoznak a **rr-végződésű** szavak. Pl.: barr: *szó*. E szavak deklinációjában rendhagyóságok jelentkeznek. Általában az ashkatan főnevekre nem jellemző a nagyfokú rendhagyóság, szemben az igeragozás konjugációjában jelentkező gyakori rendhagyó esetekkel.

Az ashkatan főnevek esetében nincsenek nemek.

Főnevek tárgyesete (accusativus): mással hangzóval végződő szavak esetében: **szó+et**, egyes egyszótagú főnevek esetében: **szó+it**, pl. red, redit, vagy ser, serit, azonban a sher esetében: sheret. Magánhangzóval végződő szavak esetében: **szó+t**

Genitivus: Birtokló főnév után a birtok végződésében is kifejezésre juthat:

mással hangzóval végződő szavak után: szó+y, magánhangzóval végződő szó után: szó+jy. Pl. Ashkatan Birum phejy: A Szkíta Birodalom feje.

Megjegyzés: egyes esetekben a genitivus pospositioja így hangzik: **-ije**, pl.: klybarekatije: felebarátodnak a (v.ö: Tizesava – Tízparancsolat, 9. parancsolat.) Azonban ennek a rendhagyóságnak semmiféle rendszerét nem sikerült felfedezni.

Genitivus és dativus postpositioja: mással hangzóval végződő szavak után: **szó+nek.**

Többesszám postpositio jele: magán hangzóval végződő szavak után: **szó+kh**, mássalhangzóval végződő szavak után: **szó+ekh.** Y-vel végződő szavak esetében, y eltűnik, s az előtte lévő mással hangzó után: **ekh.**

Melléknév középfok: magánhangzóval végződő szavak után: **szó+rb**, mással hangzóval végződő szavak után: **szó+erb.** (általában y-vel végződő szavak után y helyett erb. Pl: kychy=kicsi, kicsiny, **kycherb**: kisebb.

Melléknév felsőfok: a szavak után: **szó+relb**, (pl. madyrelb, kychyrelb.

Összetett melléknévi felsőfok: pl. **amenakycherb** (legkisebb), **amenamadyrb** (legnagyobb).

Rendhagyó: Bar: jó, barb: jobb, barelb: legjobb

Sha: sok, telb: több, shatelb: legtöbb

Hegi: magas, hegar: magasabb, hegalb: legmagasabb

Kiemelő névutó:

A magyar kiemelő névelő az, a helyett az ashkatan minden változatában névutót használ: pl. az ember = mared. Itt az **ed** névutó jelenti a kiemelést. A kiemelő névutót a mással hangzóval végződő szavak esetében **ed** vagy **id** névutó hozzáadásával jelenti. Megjegyzés: a kétféle változat használatára nincs általános szabály, s – úgy tűnik – a megkülönböztetés nem is következetes. Az **eelid**= élet szó esetében viszont a kiemelő névutó már benne van az

alapszóban.

Sententiae:

Vynum ishumekeh eliumy. Futurum deorum privilegium (est)

Barelb tedi shend minte rimet dyjtelum: Melior est certa pax quam sperata victoria: *Jobb a biztos béke mint a remélt győzelem*

Telbet eiri elen marti keziben minte saath saalnagh Más vale un pajarito en la mano que ciento volando.. *Többet ér egy madár a kézben mint száz ami repül..*

Khi shat eli shat timati. Ki sokat él, sokat temet.

Nepi ydey hegalb seratum linou! Salus rei publicae suprema lex esto!

Eelid madelb saldumy jalad. Az élet legmagyobb kalandja a halál.

Barrekh – Szavak:

elenyshi *első*

tuedum *tanulmány, lecke*

tuedatum *tanítás*

ashkata *lánc, szövetség*

bar: *jó középfook: barb, felsőfook: barelb*

tedi *biztos*

shend *béke*

rimet *remélt*

dyjtelum *győzelem*

telbet *többet*

eiri *ér*

keziben *kézben*

minte *mint, kötőszó összehasonlításnál.*

elen, elyn *egy, egyetlen*

marti *madár*

saath *száz (sorszámnev)*

birum *birodalom, szövetség*

ashkatan birum – szövetségi birodalom (=Szkíta Birodalom)

ashar *világ*

- ed *nyomatékosító pospositio, magánhangzóval végződő szó után: szó+jed*

amena *minden*

amenajic *mindennél*

madyrelb *legnagyobb (mady: nagy felsőfoka)*

mady *1.nagy, 2. uralkodó t.sz. madekh, gen.: madnek, t.sz.gen.. madekhnek*

madyrb *nagyobb*

nepi *nép*

khi: *ki, aki*

eli: *él*

yjnuum *őbenne, azon belül.*

shat *sokat*

timati *temet (infinitivus perf.: timatin)*
 hegati *vkit, vmit tisztel (infinitivus perf.: hegatin) l*
 mar *ember*
 mari *emberi*
 saalnagh *repülő, szálló (saalnin participum prasens)*
 serild *szerkezet, állam*
 sha *sok, telb: több, shatelb: legtöbb*
 shat *sokat*
 tyr *törzs (társadalmi szerkezet)*
 tarti *foglal magában, tart*
 tartin *tartani, magában foglalni*
 phej *1. fej(testrész) 2. vezető*
 ydy *üdv*
 hegalb *legfelső*
 seratum *törvény*
 linou! *legyen! (leinin létige kemény imperativusa, v.ö. latin: esto!)*
 teneri *rengeteg*
 ghevtitlan *legyőzhetetlen*
 vynum *jövő*
 ishum *isten*
 elium *privilegium*
 eeli(d) *élet*
 saldum *kaland*
 madelb *legjelentősebb*
 jala, jalal *halál*
 zin *hadsereg*
 eryshi *erős*
 veedi *védi*
 veedin *védeni vkit, vmit*
 dimum *ellenség*
 dengi *gyenge*

2 Kelty Kettő

Keltydishi tuedum - tuedatum *Második lecke, tanulmány – tanítás*

LAKAOTU OTTHON

Waan oenta lakuum eli. Oenta phejy oentatha. Oentamaia oentad dogony. Atha ai maia nidzhi det tartikh. Kelty vit ai kelty anit. Oentatha chun khi wijesi. Oentatha tarti keltai pegyverit aam. Tarti kty tirret idzhi surret ai kty vapat aishi kty barat. Amenidzhi chun tarti idzhi shishaqet tomyymai ai kty vapat vasheyymai.

Oenta oentadnek redy. Oentad phejy oentadmadyjed. Oentaduum sha hideo eli.

Mi ejs? Ejs laka. Khi eli lakauum? Lakauum oentad eli. *Mi ez? Ez ház. Ki él a házban? A házban a család él.*

Mi ajs? Ajs wiju. *Mi az? Az új.*

Khi hojst? Ojsthegh Oentamaia. Khi hijst? Ijsthegh oentamaia ai oentatha anijy. *Ki van ott?*

Ott a családjában van. Ki van itt? Itt a családjában és családjában lánya van.
 Mikh vojgimunkh minkh? *Mik vagyunk mi?* Minkh oentad vojgimunkh. *Mi család vagyunk.*
 Kooekuum maia ai avamaia koeknekh. Kikh koeknekh keokuum? Yjkh koeknekh hojst.
 Avamaia gery aam oenntamaia ai tintekh vital.
 Kertben luekh legelinekh. Yjkh (!) foevit legelinekh. Lakajed keryn nidzhi mady kutha
 würidekh.

Lezuserild – Nyelvtan:

Az *elin* = *élni* ige ragozása a kijelentő mód jelenidejében:

elim = élek

elis = élsz

eli = él

elinkh = élünk

elitekh = éltek

elikh = élnek

Tőszámnevek:

egy: *idzhi*

kettő: *kelty, kty* (bizonyos felsorolásoknál)

három: *khormu*

négy: *nijdzhi, nidzhi*

öt: *hyty*

hat: *hotu*

hét: *jeti*

nyolc: *loncoi, lonchoi*

kilenc: *klyntiz*

tíz: *tiz*

tizenegy: *tiz hen idzhi*

tizenkettő: *tiz hen kelty*

tizenhárom: *tiz hen khormu*

tizennégy: *tiz hen nijdzhi*

tizenöt: *tiz hen hyty*

tizenhat: *tiz hen hotu*

tizenhét: *tiz hen jeti*

tizennyolc: *tiz hen loncoj*

tizenkilenc: *tiz hen klyntiz*

húsz: *khusi*

huszonegy: *khusi hen idzhi* stb., mint tíz után.

harminc: *khormu ben tiz*

harminnegy: *khormu ben tiz hen idzhi*, rövidített formában is: *khormuntiz hen idzhi*

negyven: *nijdzhi ben tiz*
negyvenegy: *nijdzhi ben tiz hen idzhi*, rövidített forma: *nijdzhin tiz hen idzhi*
ötven: *hyty ben tiz*
hatvan: *hotu ben tiz*
hetven: *jeti ben tiz*
nyolcvan: *loncoj ben tiz*
kilencven: *klyntiz ben tiz*

száz: *saath*
kétszáz: *ktysaath*
háromszáz: *khormusaath*
stb., stb.

ezer: *hezer (olykor: jezer)*
kétezer: *ktyhezer*
háromezer: *khormezer*
négyezer: *nijdzezer*
ötezer: *hytezer*
hatezer: *hotezer*
hétezer: *jetezer*
nyolcezer: *loncojezer*
kilencezer: *klyntizezer*
tízezer: *tizezer vagy hwan*
húszezer: *khusezer*
harimncezer: *khormubentezer*
négyvenezer: *nijdzibentezer*
ötvenezer: *hytybentezer*
hatvanezer: *hotubentezer*
hetvenezer: *jetinbentezer*
nyolcvanezer: *loncojbentezer*
kilencvenezer: *klyntizbentezer*

százezer: *saathezer vagy tizhwan*
millió: *saathhwan*
tízmillió: *hezerhwan*

Húszas számrendszer a „Dlimild Ashar” (Gyémánt Világ) eposzban:

egy: *idz*
kettő: *ky*
három: *khorm*
négy: *nidz*
öt: *hyt*
hat: *hut*

hét: *jet*
nyolc: *loncon*
kilenc: *klyntiz*
tiz: *tiz*
tizenegy: *idzmad*
tizenkettő: *ktymad*
tizenhárom: *khormad*
tizennégy: *nidzmad*
tizenöt: *hytmad*
tizenhat: *hutmad*
tizenhét: *jetmad*
tizennyolc: *loncomad*
tizenkilenc: *klnykhus*
húsz: *khus*
harimnc: *klustiz*
negyven: *ktykhus*
ötven: *ktykhustiz*
hatvan: *khormkhus*
hetven: *khormkhustiz*
nyolcvan: *nidzkhus*
kilencven: *nidzkhustiz*
száz: *hytkhus*
kétszáz: *tizkhus*
háromszáz: *tizkhussaath*
négyyszáz: *madkhus*

Sorszámnevek:

első: *:elenishi, elishi*
második: *keltydishi, keltyschi*
harmadik: *khormushi*
negyedik: *nidzhishi*
ötödik: *hytishi*
hatodik: *hotushi, hotyschi*
hetedik: *jetishi*
nyolcadik: *loncishi (!)*
kilencedik: *klyntizishi*
tizedik: *tizishi*
N.-ik: **N+ishi**

Törtszámnevek:

egyketted: *idzhi-keltydi*
egyharmad: *idzhi-khormudi*
egynegyed: *idzhi-nijdzhishidi (nijdzhidi)*

egyötöd: idzhi-hytydi (hytydy)
 egyhatod: idzhi-hotudi
 egyheted: idzhi-jetedi
 egynyolcad: idzhi-loncidi (loncojidi)
 egykilenced: idzhi-klyntidi
 egytized: idzhi-tizedi
 egyhuszad: idzhi-kusidi
 egyharmincad: idzhi-khormuntizedi
 egyszázad: idzhi-saathidi
 egyezred: idzhi-hezridi

kétharmad: kty-khormudi, másfél: keltkes (kes: fél)

Szorzó számnevek:

egyszer: *elyn*
 kétszer: *keltyn, ktyn* (ktyn ad khi bendyn ad = *bis dat qui cito dat, kétszer ad ki gyorsan ad*)
 háromszor: *khormyn*
 négyszer: *nidzhyn*
 ötször: *hytyn*
 hatszor: *hotyn*
 hétszer: *jetyn*
 nyolcszor: *loncojyn, loncyn*
 kilencszer: *klyntizyn*
 tízszer: *tizyn*
 N-szer: **yn** végződés a mássalhangzóval, **-jyn** végződéssel a magánhangzóval végződő töszámnevek után.

Jelzősített szorzószámnevek:

egyszeres: *elynishi*
 kétszeres: *keltynishi, ktynishi*
 háromszoros: *khormynishi*
 négyszeres: *nidzhynishi*
 ötszörös: *hytynishi*
 hatszoros: *hotynishi*
 hétszeres: *jetynishi*
 nyolcszoros: *loncynishi*
 kilencszeres: *klyntizynishi*
 tízszeres: *tizynishi*
 N-szeres: **ynishi** végződéssel a mássalhangzóval, **-jynishi** végződéssel a magánhangzóval végződő töszámnevek után.

Határozósított szorzószámnevek:

egyszeresen: *elynil*

kétszeresen: *keltnil*

háromszorosan: *khormyil*

négyszeresen: *nidzhynil*

ötszörösen: *hytnil*

hatszorosan: *hotynil*

hétszeresen: *jetynil*

nyolcszorosan: *loncojynil, loncojnil, loncynil*

kilencszeresen: *klytizynil*

tízyszeresen: *tizynil*

N-szeresen: ***ynil*** végződéssel a mássalhangzóval, - ***jynil*** végződéssel a magánhangzóval végződő tőszámnevek után.

Személyes névmások:

Személyes névmások - alany eset:

ejn, eni: *én*   minkh: *mi*

ti: *te*   tikh: *ti*

y(j), yy: *ő*   yjkh: *ők*

A dualis személyes névmások:

kejn, keni: *én+1 valaki, én a társammal együtt.*

kite: *te+ 1 valaki, te a társaddal együtt*

ktij: *ő+1 valaki, ő a társával*

kimen: *mi ketten*

kitekh: *ti ketten*

ktjkh: *ők ketten*

Személyes névmások – tárgyeset:

enkmyt: *engem(et)*

tinkyt, tit : *téged*

jyt: *őt*

minkhyt: *minket*

tekhtyt: *titeket*

jynkyt: *őket*

Személyes névmások – birtokos eset:

imtin, emtin: *enyém*

tijint: *tiéd*

jyvin: *övé*

mibinkh, mivinkh: *miénk*

tibitekh: *tiétek*

jybekh: *övék*

Személyes névmások – részes eset:

nikhym: *nekem*

nikhyt: *neked*

neki: *nykin, nykhije*

nikhynkh: *nekünk*
niketekh: *nektek*
nykijekh: *nekik*

Személyes névmások társ- és eszközhatározó ragos alakjai:

velym, velmy: *velem*
velyt, velyty: *veled*
velyn: *vele*
velynkh: *velünk*
velytek: *veletek*
velykh: *velük*

A személyes névmás más határozóragos alakjai:

wraam: *rám*
wraat: *rád*
wraajy, wraaj: *rá*
wraankh: *ránk*
wraatykh: *rátok*
wraajykh: *rájuk*

bennijym: *bennem*
bennijyt: *benned*
bennijy: *benne*
bennijynkh: *bennünk*
benjetykh: *bennetek*
benjykh: *bennük*

wheltym: *velem*
wheltyt: *veled*
wheltyj: *vele*
wheltynkh: *velünk*
wheltjetykh: *veletek*
wheltjykh: *velük*

altolom: *általam, rajtam keresztül*
altolot: *általad, rajtad keresztül*
altolyj: *általa, rajta keresztül*
altolynkh: *általunk, rajtunk keresztül*
altolotykh: *ájtalatok, rajtatok keresztül*
altolyjkh: *általuk, rajtuk keresztül*

tylem: *tőlem*   **Shareza**, lásd még 4. lecke: szem. névmás *elvonatkoztató esetei*
tylet: *tőled*
tylej: *tőle*
tylynkh: *tőlünk*
tyljetykh: *tőletek*
tylyjkh: *tőlük*

Birtokos személyragos főnevek („postpositio genitivi”)

neilim nyilam	neiliam nyilaim
neilit nyilad	neiliat nyilaid
neilej nyila	neiliaj nyilai
neilinkh nyilunk	v. neilaj nyilai
neilitekh nyilatok	neilankh nyilaink
neilekh nyiluk	neiliathak nyilaitok
	neilliakh nyilai

athaim atyám
 athait atyád
 athajej atyja
 athajinkh atyáink
 athajitekh atyáitok
 athajekkh atyáik

Az igeragozásról általában:

Az igék infinitivus alakja:

Általában **-in** végződéssel (= infinitivus perfectus). Kivételek: pl. **vojgen** lenni, **vyn** jönni.
 3 féle infinitivus különböztethető meg:

a.) infinitivus perfectus,

Példa: **Sirem tamin:** szeretek játszani

b.) infinitivus imperfectus **-inu** végződés

Példa: **Vym khod taminu:** jövök játszani

Klindegh mei idzhyn amendinek patinu Difficile est unum omnibus placere

c.) infinitivus imperativus **inai** végződés:

Példa: **Elinai hotyn jalinai robyn:** Élni hosszan, halni röviden, vagy: Éljl hosszan, haljál röviden.

Rendhagyók, pl.:

A létige infinitivusai: :

Infinitivus perfectus: **vojgen:** –infinitivus imperfectus, **leinin:** infinitivus imperativus. **linai** – vagy erőteljes imperativussal: **linou**

.Az igék imperativus (felszólító mód) alakja:

Képzése: Egyes szám 2. személy: Az infinitivus rag helyére: **szó+ y** ragképző

Többes szám 2. személy: Az infinitivus rag helyére: **szó+yte** ragképző

Az igék negatívus (tiltó mód) alakja:

Képzése: Egyes szám 2. személy: Az infinitivus rag helyére: **szó+yne** ragképző (**ne: tiltórag**)

Többes szám 2. személy: Az infinitivus rag helyére: **szó+ytene** ragképző

Ne tiltó praepositio+ infinitivus imperativus. Pl.: **Ne taminai!** = *ne játszá!* **Ne**

linai = *ne légy!*

:A rendelkezésre álló irodalomból a tiltó módhoz a legnagyszerűbb példa a Tízparancsolat.

TIZESAVA – TÍZ PARANC SOLAT:

Megjegyzés: A Tízparancsolat a szkíta-hun nyelvemlékek legnagyobb számban megmaradt anyaga. Az összes fentemlített nyelvterületről több mint kétszáz példányban került elő. A különfél példányok között egészen minimális különbség van, valamennyi az Ashkatan B nyelvvariánshoz sorolható.

- Hegy ishathaitet ai urrushaighitet, urritet.
- Lesyny**tene** keltydishi ishathajekhet.
- Aluvy**ne** ishtahainje inejvet beryin sahatwra.
- Shuchyty ishabikhet.
- Wyljy**ne**.
- Lopy**ne**.
- Tiknaziry**ne**.
- Hegaraty athaitet ai maiatet.
- Auhary**ne** klybarekatije inyt barunh(?)aat.
- Klybarekat(i)dima ty**ne** ully zedauwajildet

A létige ragozása : 1. vojgen, 2. leinin

Kijelentő mód

Jelen idő:

ejn vajgum
ti vajgis
yj van
minkh vajgimunkh
tikh vajgitukh
yjkx vantukh

Jövő idő:

ejn lesim
ti lesil
yj lesin
minkh lesinkh
tikh lestikh
yjkx lesenikh

Közel múlt

ejn valam
ti valajs
yj valaj
mikh valankh
tikh volantukh
yjkx volanukh

Rég múlt:

ejn voltum
ti voltjis
yj voltaj
minkh voltunkh
tikh voltatikh
yjkx voltukh

Feltételes mód

Jelen idő

ejn leininam ;
ti leininas
yj leininaj

minkh leininankh
tikh leininatikkh
yjkh leininakh

Múlt idő:
ejn volyman
ti volynas
yj volyna
minkh volynankh
tikh volynatikh
yjkh volynakh

Vyn = jönni ige ragozása:

Kijelentő mód, jelen idő:

vym: jövök
vys: jössz
vyt: jön
vynkh: jövünk
vytekh: jösztek
vynekh: jönnek

Kijelentő mód, jövő idő:

vyram: jönni fogok
vyras: jönni fogsz
vyrat: jönni fog
vyrankh: jönni fogunk
vyratekh: jönni fogtok
vyranekh: jönni fognak

Kijelentő mód, közelmúlt:

vylem: jöttem
vyles: jöttél
vylet: jött
vylenkh: jöttünk
vyletekh: jöttetek
vylenekh: jöttek

Kijelentő mód, régmúlt:

vulm: jöttem (volt)
vuls: jöttél
vult: jött
vultenkh: jöttünk
vultetekh: jöttetek
vultekh: jöttek

Feltételes mód, jelen idő:

vynimam: jönnék
vynimas: jönnél
vynimat: jönne

vynimankh: jönnénk
 vynimatekh: jönnétek
 vynimakh: jönnének

Feltételes mód, múlt idő:

vylnatem: jöttem volna
 vylnates: jöttél volna
 vylnataj: jöttél volna
 vylnatenkh: jöttünk volna
 vylnatetekh: jöttetek volna
 vylnatekh: jöttek volna

visszajönni: hyvsa vyn ige ragozása, ú.m. fent: **hyvsa+vyn**

hyvsa= vissza, igék előtt igekötő, főnevek előtt: praepositio. Pl.: hyvsa adin= visszaadni.,
 hyvsa adum= visszaadás.

Gyakorító igeforma:

Példa: würen: őrizni vkit, vmit, würiden: őrködni vki, vmi felett. A gyakorító igeforma képzése: id gyakorító tö berakása az infinitivus végződés elé.

Yymain minőséghatározó szóvégi „*postpositio ige*”(„*ragige*”). .

Mindig a minőséget hordozó szó végén áll postpositioként (ragként), s ott mint ige határozza meg az alapszó minőségét. Pl. **tomyymain = vasból állani, vasból készülni vmi.**

tomyymam= vasból vagyok

tomyymai= vasból vagy

tomyyma= vasból van

tomyymankh= vasból vagyunk

tomyymatekh = vasból vagytok

tomyymakh = vasból vannak

Megjegyzés: Az egyes szám 3. személy helyett megjelenik a *participium praesens* forma is: Pl. **tomyymaigh= vasból lévő** jelentéssel. Ugyanígy találkozunk viszont *participium futurum* alakokkal is, amelyek jelentése –talán – **vasból készülő= tomyymainta, v. tomyymanta.**

Barrekh – Szavak:

lakaotu otthon

laka lakás, ház, családi ház

lakuum lakásban, házbán

uum általános **locativus**, általános helyhatározó postpositio: bizonyos halmazon belül

otu 1. mutató névmás: ott, 2. postpositio: valahol ott

waan...(az) egész (bizonyos megnevezett halmaz tejessege)

oenta család

oentad nemzetség

oentatha családapá

atha apa, atya

oentamaia családjánya

maia anya

dogon vminek a hajtóereje, lelke, hajtóerő

nidzhi négy

vi *fia vkinek*
 ani *lánya vkinek*
 ai *és (felsorolásban)*
 tai *és ugyanannyi (egyenlő mennyiségek, minőségek felsorolásakor)*
 chun *harcos*
 wijeshi *harcos*
 mi? *mi?*
 ejs *ez*
 ajs *az*
 wiju *új*
 ijssthegh *itt*
 hijst *itt (mutató névmásként)*
 ojssthegh *ott*
 hojst...ott *(mutató névmásként)*
 vojgimunkh *(mi) vagyunk*
 keltai *másik, egyéb*
 pegyveri *fegyver*
 aam *is, bizony ám, ámpedig*
 tirr...tőr *(szűrő-vágó)*
 surr *kard*
 vapa *pajzs*
 bara *lánczsa*
 aishi *éspedig*
 kty *kettő vkiből, vmiből (mintegy névelőként)*
 oentad *nemzetség*
 red *rész*
 hideo *hős*
 oentadmady *nemzetségnagy, nemzetségfő, oentadmadyd a nemzetségnagy, a nemzetségnagy.*
 avamaia *nagyanya*
 tinte *gyerek*
 vital *fiatal*
 gery *öreg*
 koekin *főzni*
 kooek *konyha*
 kert...cserjés terület, domb.
 lu *ló*
 legelin *legelni*
 foevi *fű*
 keryn *vmi körül*
 kutha *kutya*
 würen *örizni*
 würiden...örködni
 wür *őr*
 shisaq *sisak*
 tom *vas*
 vashe *bronz*
 tomyyma *vasból lévő*
 vasheyyima *bronzból lévő*

3. **Khormu =három**

Khormushi tuedum = *harmadik lecke, tanulmány, tuedatum= tanítás*

MARI TOON(ED) = (AZ) EMBERI TEST

Amenid mar id ashar. Mar minte ashar kelty redic alli: leelic ai toonic. Tuut, leel ai toon ashar ai marekh phej redy. Leeled tartusi leeledtuedumwoz, me toonedwel termid tuedumed birenusi. Toon mari redekhy alynic phejynwra: Phejynelb: phej. Phejben ajge. Phejhen: girze, kty pile, de amenaphejynelb hawnek risajy. Girzenek wrei idzi ore, idzhi saa ai kty sym. Saanekh belyn pugekh beikh. Yshan saabelyn hije. Saa' alyn alje. Tuvan(agh) alynwrahaludanta vy ghjak ai jatyn jata. Toonnek kiptuum tirzhe, meilic vaightagekh aaghudnekh utyn (= utaagudnekh.): kty gheir ai kty kezi, amenid kezi-hen id-id shu, ladani, meilekhhen hyty-hyty uuni. Tirzheben zhirekh minte serti, ghaur, irekh, irekhuum veri. Tirzhe alunishi redhen phejynic alynwra kty tomb, tirde, bana, meilekhen sentyn hyty-hyty uuni. Ghistyn tombekh ynekhnek puza, chunekhnek pus. Bana alynishi vaighy talba, mari toon amenaalynishi redy. Mari tooned leeled kapujy asharedwra.

Amendekhnek meerildy mared ojsekhnek meilekh laaj de ojsekhnek meilekh nen-laaj. (Protagoras, Tyrosi töredékekből) Pantoon khreematoon metron anthroopos einai toon meen ontoon hoos estin, toon dee mee ontoon hoos uk estin. (görög, latin-ashkatan átirással)

Lezuserild:

Az igék factitivus és passivum alakjai:

Példa: elin: *élni*, elusin: *élődni, felélődni, felélni, elatin:* éltetni.

Passivum-alak képzése: **us** gyök behelyezése az infinitivus végződés elé.

Factitivus alak képzése: **at** gyök behelyezése az infinitivus végződése elé.

A **leinin** létige helyhatározós-igekötős alakjai:

wreinin: *ykin, vmin rajta lenni*

Jelenidő kijelentő mód:

wreim wreinkh

wreis wreitekh

wrei wreikh

amin rajta van: *részes eset: -nekh* Pl. **Ored gizenekh wrei:** *az orr az arcon van (rajta).*

bein: *vmin belül lenni*

Jelenidő kijelentő mód:

beim beinkh

beis beitekh

bei _____ beikh

Amin belül van: *részes eset -nekh*. Pl. **Pugekh saanekh bei:** *a fogak a szájban (a szájban belül) vannak.*

istein: *itt lenni*

Jelenidő kijelentő mód: *ú.m. fenti esetekben*

ostein: *ott lenni*

Jelenidő kijelentő mód: *ú.m. fenti esetekben*

keltein: *másnak lenni.*

Jelenidő kijelentő mód: *ú.m. fenti esetekben*
 Megjegyzés: **keltyvyn**: mássá válni

ullein: *hamisnak lenni*

Jelenidő kijelentő mód: *ú.m. fenti esetekben*

Igéből képzett főnevek:

Képzés: **ige infinitivus + ed** Pl.: **isteined**: *ittlét* **ulleined**: *hamis lét*, **kelteined**: *más(ik) lét*.
Leinined: *lét*, de a LÉTnek vannak rövidebb formái is: **leined**, **leed**.

Az igék gerundium alakjai: (-va, ve) :

Pl. továbbhaladva: *tuva haludanta* – Képzés: *infinitivus végződés helyére: -anta* gerundium képzőrag.

Az igék melléknévi igenevei (participiumai) :

Jelen idejű melléknévi igenév „participium imperfectum” : Képzés : *infinitivus végződés helyére: zöngés tövégződés esetén -jagh (ritkábban -jegh, igh, jugh)*, zöngétlen tövégződés esetén **-agh (ritkábban -egh, -igh, ugh** képzőrag. Pl. zöngés tövégződés volgen: *folyni, folyó: volgjagh.*, hívó: *hüivigh*. Zöngétlen tövégződés, pl. *saamtin (v. saamten)*: szántani: **saamtagh**: szántó (azaz földműves).

Múlt idejű melléknévi igenév („participium perfectum”) : Képzés: *infinitivus végződés helyére: -aath* képzőrag. Pl. ajánlott: **ajgaath**. (ajgen=ajánlani)

Jövő idejű melléknévi igenév („participium futurum”): Képzés: *infinitivus végződés helyett: -ant* képzőrag . Ave Caesar morituri te salutant: *Ydy Kajsaa jalantekh khesinekh tit*.
Vyjant: *a jövőbeni* (rendhagyó!)

Az igék határozói igenevei (adverbium):

Képzés: *infinitivus végződés helyett: eve, -ive* egyes esetekben **-ed (e)** végződés, pl. **hiimeve**: *(meg)ivandó, megiva*. **Vüve**: *jöve*. **Jüvede**: *(el)várando, (el)jövendő*. A két típus (v,d) nem feltétlenül azonos nyelvtani jelentés, megkülönböztetésük az anyagok jelenlegi feldolgozási szintjén nem lehetséges.

Az igék gerundium (-ivum) alakjai (megjegyzés: csak hozzátetve hozható összefüggésbe a latin *gerundium-gerundivum* esettel).

Olyan szó--derivációk, amelyek akár igékből, akár főnevekből, s melléknévekből is képezhetők. Igék esetében az *infinitivus végződés helyett az -ild* képzőraggal képezzük. **leinild**: *levés*, **tamild**= *játszás*. , de mintegy rendhagyó formaként, az infinitivus végződés megtartásával: **vynild**= *jövés, jövetel*. Főnévből képzett gyakorító eset: **barrild**= *szótár*, **jaghild**=*hegység* (v.ö. *jagh*=*hegy*).

Barrekh Szavak

toon *test*

leel *lélek*

id...egy (*bizonyos halmaz egy eleme*)

amenid *minden egyes*

allin *állni valamiből*

tuut *tehát, íme*

leeledtuedum *lélektudomány, pszichológia*
 tartusin (passivum) *tartozni vkihez, vmihez*
 me *míg, azonban*
 termid *természet*
 termidtuedum *természettudomány*
 wel (postpos.) *val, vel*
 birenusin (passivum) *foglalkozni vkivel, vmivel, bekebeleződni vmibe*
 alyn *alul*
 alynic *alulról*
 alynic pejynwra: *alulról felfelé*
 phejyn: *felül, fent*
 phejynelb: *legfelül*
 alynelb: *legalul*
 hen postpos. *on, en, ön, valamely alapon rajta.*
 girze *arc*
 pile *fül*
 ore *orr*
 sym *szem*
 saa *száj*
 wrein *rajta lenni*
 ajge *agy*
 alje *áll(testrész)*
 belyn...*belül (pospos. És helyhat., utóbbi esetben részes esetet vonz).*
 yshan: *szintén, úgyszintén*
 hije *íny*
 tuvan, tuvanagh *továbbá, továbbmenve*
 haludin *haladni*
 ghjak *nyak*
 alynwra *lefelé*
 jatyn *hátnál*
 jatynic *hátról*
 jata *hát (testrész)*
 de...*de (köötőszó)*
 amenaphejynelb...(leges)*legfelül*
 haw *haj*
 risa *koszorú, korona*
 kipt *közép, közepe vminek*
 kiptuum *középen*
 vaightagekh *végtagok*
 aaghudin utyn *elágazni*
 amenid *minden egyes*
 gheir *kar*
 kezi *kéz*
 shu *kézfej*
 id-id *egy-egy*
 ladani *tenyér*
 uuni *ujj*
 tirzhe *törzs(testrész)*
 alunishi *alsó*
 tomb *comb*

tirde *térd*
 bana *lábszár*
 ghsityn *között (helyhat.)*
 pus *hímtag, „fasz”*
 puza *paunci, puca, női nemi szerv*
 amenaalynishi *legalsó*
 talba *talp*
 zhiger *zsiger*
 zhigerekh *zsigeri szervek*
 iri *ér*
 veri *vér*
 ghaur *gyomor*
 amendekhnek *mindennek*
 meerild *mérték*
 ojsekhnek *azoknak*
 laaj *van, vannak, általános létezés kifejező szó, v.ö. es gibt, es geben(német), hay spanyol.*
 meilekh *melyek*
 de *de (ugyanúgy mint magyarban.)*

4 Nidzhi *Négy*

NIDZHISHI TUEDUM – TUEDATUM *NEGYEDIK TANULMÁNY* (LECKE) – TANÍTÁS ASHARED

Ashared ojs minte reginkh (reginankh) : Amenad meil tarti amenadekhet. Amenad = Ashar vaightilan. Ashar madredekhy: azdighekh, azdighumekh (minte Eejalaana), vulgeghekh, hirrek. Azdighek maha(a)zdikh, vulgeghek hyvsa ver(r)t venishi toonekh. Amena azdigh azdighkertuum laaj. Ashar kychyrededhy: jagmaakh, trillakh, kevikh. Ashar poeltiredy: ustitlanekh. Feld kerenild volgildy Nap(nekh) keryn guum idzhi or. Feld kerenild volgildy keryn guum idzhi bi. Laaj vulgekh dlimildyymakh.

Venishelb azdighekh:

Napi *Nap*
 Sirius *Suoi, Suboi*
 Canopus *Kenveni*
 Vega *Aveni*
 Arcturus *Sureni*
 Capella *Golkeni*
 Antares *Vereni*
 Fomalhaut *Launereni, Fomalhaut*
 Rigel: *Zarugh*
 Betelgeuze *Torraz, Bethelgeuze*
 Bellatrix *Dillaz*
 Mintaka *Huralveni*
 Altair *Athaira*
 Aldebaran *Heteshalkub, Aldebaran*
 Polaris *Egazdigh*
 Regulus *Baajnekhenei*
 Denebola *Detraz, Orraz*
 Algieba *Baajnekhvork*

Spica *Memazdigh, Meme, Loon*
 Pollux *Jerkeni*
 Castor *Jerkaielo*
 Dheneb *Arana*
 Procyon *Shomaielo*
 Hamal *Azrateni*
 Seratan *Ktyteni*
 Mezartim *Oredeteni*
 Nunki *Nunki*

Azdighkertekh - Csillagképek:

Tejút: *Eejalana*
 Ursa Maior *Lubba, Luppa (kanál)*
 Orion *Würen* (nem egészen érthető, miért a *würen=őrizni* ige infinitivus alakjából képezték. Lehetséges, hogy a „würeni” *fényjelző őr* szóból ered, lásd: *Dlimild Ashar*)
 Gemini (Ikrek) *Jerku*
 Cassiopeia: *Bollob, Wollow (Denevér)*
 Draco (Sárkány) *Shash (Sas)*
 Corona Borealis 1. *Raama (koszorú, korona)* 2. *Einaia (jelentése ismeretlen)*
 Leo (Oroszlán) *Kutha (jelentése: Kutya)*
 Cygnus (Hattyú): *Gize (jelentése: Kereszt)*
 Scorpius (Skorpió) *Jijeti (jelentése: Rák?)*
 Sagittarius (Nyilas) *Vijeshi (jelentése: íjász)*
 Aries (Kos) *Doitieloia, jelentése ismeretlen*
 Auriga *Psaq (jelentése: virágoskert, vagy virágkoszorú)*
 Taurus – Bika *Bara (jelentése: Lánczsa)*
 Virgo (Szűz) *Viragh (jelentése: Virág)*
 Capricornus (Bak) *Beeka (jelentése: Béka)*
 Canis Maior (Nagy Kutya) *Chun (jelentése: Férfi, Harcos)*
 Canis Minor (Kis Kutya) *Somai (jelentése ismeretlen)*
 Aquila (Sas) *Viju (jelentése: Íj)*
 Delphinus (Delfin) *Kalujnidzhisegh (jelentése: rombusz)*

Vulgeghekh – Bolygók:

Hold *Aji, Haji, Hold*
 Merkúr *Nahamereni*
 Vénusz *Feni*
 Marsz *Verilun*
 Jupiter *Praalun*
 Szaturnusz *Jalalun*

Időszakok (és időhatározók) – Volgildredek:

év: *or*
 ősz: *syvis (orred)*
 nyár *nahaar (orred)*
 tél *teil (orred)*
 tavasz *viraghvolgild (orred)*
 nap (idő) *bi*
 nappal: *bijuum, gim, gin*
 éjszaka *ihel*

hajnal *najal*
 esthajnal *mer*
 este (fn.): *klynihel*
 este (időhat.) *mere*
 esti (mn.) *meri*

Mady Nor
 („Óda a Nagy Szellmhez” – Tyrosi töredékekből)
 Feld tengirgis aishi jagh a shibild
 Mady Mornek nymet sengi aighed amendadgis
 Wert Madmor shend ai Madmor hardenkh,
 Wert wuldig ojsmar khi ruli tali.

Ashar Azadataghy
 („A Világ Felszabadítója” – Tyrosi töredékekből)
 Azadatagh vyzulla Eejalanahen giresdyn
 Maruum ijstegh vaaryzanta yyt.

Savum boredhet
 („Szózat a borhoz” – Tyrosi töredékekből)
 Bored delijic vynyzutta ojsert khod minkhet heghatinai
 Hima khod bored ijstegh, minkh aighuum beinkh.
 Bisyn boredic tylbet kapinkh, minte Napijic.
 Wert bored javadanta, de Napid nen-bisyn ojs.
 Napinegyn hatinkh elin de borinegyn nen. .

Lezuserild

A mondatok osztályozása

A mondatok – mint a magyarban – tartalmuk, minőségük és szerkezetük szerint osztályozzuk.

1. Tartalmuk szerint a mondatok lehetnek: kijelentők, kérdők vagy felszólítók –óhajtók.
A kijelentő mondatok kijelentést tartalmaznak, állítmányuk jelentő módon, *indicativusban* áll. E könyvben alkalmazott írásokban pont, néha pontosvessző vagy kettőspont áll utánuk.
A kérdő mondatok tartalma valamely kérdés. Könyvünkben általában kérdőjel áll utánuk.

A kérdő mondatok valóságos vagy ún. költői (szónoki) kérdést fejeznek ki. Ez utóbbi nem más, mint kérdés formájában kifejezett állítás. Mint majd látni fogjuk, a szkítoid nyelvekben az igéknek létezik *kérdő módjuk* is, amely kitűnik az igeragozásból.: *infinitivus rag helyett ur* kérdőrag, amelyet követnek az esetragok. *Pl. hymin=inni, hymuretekh (?) = isztok (?)*. Tehát a szkítoid nyelvekben kérdőjel nélkül is egyértelmű az, hogy a mondat kérdést tesz fel. Emellett a kérdőmondatokat létrehozhatjuk olyan kérdőszavakkal, amelyek az egész mondatra vonatkoznak. Ilyen kérdőszavak például: *ghult: hol?, mirt: miért?*, személyekre vonatkozó kérdőszavak, pl. *khi: ki? tárgyakra: mi: mi?* s a sort hosszan folytathatnánk.

Kérdő mondat szerkeszthető a **vojyn:** *vajon* kérdőszóval is, amely mindig a mondat elején áll, s lényegében az utána következő állító mondatból is kérdőmondatot alkot. Pl.: *Vojyn oenta lakaotu?* Vajon otthon van a család?

2. Minőségük (a tartalom érvényessége) szerint a mondatok lehetnek: *állító* vagy *tagadó*. Az állító és tagadó mondatok egyaránt kifejezhetnek kijelentést, kérdést vagy felszólítást. A tagadó felszólítást *tiltásnak* is szokás nevezni.

A tagadás mind a magyarban mind a szkitoid nyelvekben *tagadószók* (*nen=nem*, *ne*, *nejoq=nehogy*) által történik.

A *nimun* (soha) és tagadó névmások és határozószók (*nimid (senki)*, *nime (semmi)*), az egész mondatot tagadó értékűvé tehetik.

Pl.: *Nimun jyy hatumushivel volgenu bir* : Nunquam est fidelis cum potente societas. (Phaidros)

3. Szerkezet szempontjából a mondatok egyszerűek és összetettek lehetnek.

Az összetett mondatok tagmondatait e könyvben vesszővel választjuk el egymástól. A tagmondatokat a közöttük levő viszonyra utaló kötőszavak szokták egymáshoz kapcsolni. A szkitoid nyelvekben különösen a több tagmondatból álló összetett mondatban egy-egy mondat részei – más tagmondatok beékelődése miatt – gyakran szét vannak szakítva egymástól.

Mondatszerkezeti jelek: A szkitoid nyelvek eredeti szövegeiben, bármelyik betűrendszemben is írták őket, kizárólag a pont volt feltüntetve. A fent jelzett mondat szerkezeti jeleket a szövegelemzéseink alakították ki. (vö.: *Astvatzaturian, V.A. 1985*).

Határozók

A határozók a szkitoid nyelvekben – mként a magyarban – a cselekvés helyéről, idejéről, módjáról, okáról, céljáról, eszközeiről és egyéb körülményeiről tájékoztatnak bennünket Ennek megfelelően beszélünk hely-, idő-, mód-, ok-, cél- eszköz- és társhatározóról.

A szkitoid nyelvekben –ugyanúgy, mint a magyarban – a határozókat feloszthatjuk: *előzmény-, tartam- és véghatározókra*. Ezek az alábbi kérdésekre adnak választ:

Előzményhatározók:

Tartamhatározók:

Véghatározók:

Helyhatározó: honnan? <i>khoqic?</i>	hol? <i>khoq?</i>	hová? <i>khoquum?</i>
Időhatározó: nióta? <i>mijata?</i>	mikor? <i>mijan?</i>	meddig? <i>mejid?</i>
Célhatározó: kitől? <i>khijic?</i>	Eszközhhatározó: mitől? <i>mijic?</i>	Célhatározó: miért? <i>mirt?</i> Kiért? <i>khirt</i>
	mivel? <i>mihet?</i>	Kivel? <i>khihet?</i>
Okhatározó: kitől? <i>khijic?</i>		
	mitől? <i>mijic?</i>	

Határozószók:

most, most pedig: *imast*, mostani: *imasti*

akkor, akkoriban: *omast*, akkori: *omasti*

itt ez: *hit*

ott az: *hot*

ki: *ut*, *kyh*, *kytu*, kifelé: *eki*

be: *beeh*, *beej*

fel: *su*

le: *va*

ishia: nyomatékossító összevonó határozószó: *bizony(az)*, *azpedig*.

együtt vk/vmivel: *jynchta*

feleslgesen: *beryn*

külön vkitől, vmitől: *klyn*

Helyhatározószók:

hely, a tér egy része: *thege*

helyben: *theguum*
 e helyben: *ijstheguum*
 azon a helyen : *ojsthegumm*
 belülről : *beelic, beelajic*
 itt (általában): *hythege*
 ott (általában): *vojthege*
 messze *mete, metyn*
 előre: *idhiwra*, elöl: *idzhen*
 hátra: *jatawra*, hátul: *jatan*
 ott fent: *osu*
 otthon : *homolt*
 ide: *hijthe*
 oda: *vojthe*
 ki, kifelé (felszólításként is): *kytu*
 be, befelé (felszólításként is): *beeh, beej, belee*
 belé: *belewy*
 kívül: *kyjvyle*
 belül: *beejvyle*
 belülről: *beejvytl*
 kívülről: *kyjvytl*
 szemben: *qyduum*

Időhatározó szók:

ma: *ma, bima, ajsbit*
 most: *hima*
 tegnap: *klymma*
 holnap: *voljma*
 sokára, hosszú idő múlva: *volgjama, volgjama ben*
 amyn, amnig: *mindig*
 soha: *shuqyne*
 hosszuni *éjszaka* (időhatározó)

Módhatározó szók:

így: *edi*
 úgy: *oudi*
 nagyon, erősen: *sati, satyn*
 bisyn: *biztosan, bizonyosan*
 nen-bisyn: *nem biztosan, nem bizonyosan*
 sylle: *össze*
 site: *szét*
 aalta: *át*

Módhatározó általános képzése:

Szótő + **ile** vagy **ili** végződéssel, pl. hunul: **chunile**, görögül: **junile**, kiválóan: **barile**, **barili**, picit: **poeltile, poeltili**. Gyakorta használatos a melléknév módhatározós alaja is, mint kiválóan: **baryn**.

A melléknévvel kifejezett módhatározó nagy általánosságban számtalan rmdhagyó esettel képződik: melléknév + **n**, pl. bery=felesleges, bery**n** =feleskegesen

Határozószó**ból** kpzett melléknév: nagy általánosságban a határozószó gyöke+ **i**

Pl. kívüli: **kjyvyli**, belüli: **beejvyli** otthoni: **homolti**.

Igeragozás:**Közel múlt (= megközelítőleg *Praeteritum perfectum*) :**Képzés: infinitívus ragok helyett **ov** praeteritum tö, ami után lásd pl. **chymin: inni** példáját:

<i>chymovam</i>	<i>chymovankh</i>
<i>chymovai</i>	<i>chymovatekh</i>
<i>chymova</i>	<i>chymovakh</i>

Rég múlt (= bármely latin esettel nem azonosítható egyértelműen.)

Képzés: Az irodalomban kétféle képzése van, amekyek egymáshoz való viszonya nem világos.

1. Az önálló, más formákhoz (pl. aoristos) nem kötődő forma: Infinitívus ragok helyett **utt** régmúlt tö, ami után lásd: pl. **chymin: inni** példáját:

<i>chymuttam</i>	<i>chymuttankh</i>
<i>chymuttai</i>	<i>chymuttatekh</i>
<i>chymutta</i>	<i>chymuttakh</i>

2. Ritkán önállóan megjelenő forma, többnyire az aoristos (elbeszélő mód, lásd övetkező fejezetet) rendszerhez kötődő forma: Infinitívus ragok helyett **ull** régmúlt tö, ami után lásd: **tallin: dalolni** példáját.

<i>tallullam</i>	<i>talullankh</i>
<i>tallulai</i>	<i>tallullatekh</i>
<i>tallulla</i>	<i>tallullakh</i>

Felmerült annak a lehetősége is, hogy a két képzési forma két nyelvjárást, netán nyelvet takar. Ennek legfőbb érve az, hogy egyetlen kompaktan összeálló művön belül soha nem jelenik meg egyszerre a két képzési forma. *Ez esetben is, mint nagyon sokszor a szkitoid nyelvek tanulmányozása során felvetődik az alapvető nyelvészeti probléma, hogy mik azok a különbségek, amelyek alapján két nyelvi formát két különböző nyelvnek nevezünk.* Esetünkben ezt a problematikát tovább nehezíti a nyelvváltozatok közötti időkülönbségek mértékének meglehetősen bizonytalansága.

Az igék elbeszélő módja:**Elbeszélő múlt** (a görög **aoristos**hoz közel álló igeragozási mód).**1** Az **egyszerű elbeszélő múlt** esetében az **elbeszélő múlt** ragját, az **YZ-t** (továbbiakban: **aor.-tőrag**) helyezzük be az infinitívus rag helyett, amely után az alábbi ragok következnek, pl. **chymin= inni** esetében:

<i>chymyzam</i>	<i>chymyzankh</i>
<i>chymyzai</i>	<i>chymyzatekh</i>
<i>chymyza</i>	<i>chymyzakh</i>

Azonban mint látni fogjuk, az **aor. tőraggal** sokféle igemódot képezhetünk:**2.** Ez az igeragozási mód mintegy megkettőzi az egész szkitoid igeragozási rendszert. Valamennyi igeragozási mód megtalálható ebben a rendszerben. Az alapeset valóban elbeszélő múlt, amelyen belül viszont megtalálható az összes igeragozási mód.

Az elbeszélő mód általános képzőragja: YZ, (továbbiakban: **aor. tőrag**) amelyet az infinitívus rag helyett illesztünk be az igető után. Az **yz** rag után viszont megjelentethető az összes igeragozási forma, kivételt képeznek az infinitívusokkal képzett esetek. Pl. imperatívus, negatívus képzése kizárólag **yz+y** ill. **yz+yne** formában képezhető.

Tehát léteznek olyan igeragozási formák is, mint **elbeszélő(elbeszélt) jelen,** **elbeszélő(elbeszélt) jövő,** vagy **elbeszélő feltétleles módok is.**

Szövegekben, szótárban alkalmazott rövidítése: **aor.**

Melléknevek fosztóképzője:

Képezhető főnevekből és igékből is.

Passivum (melléknevekből és főnevekből képzett):

-tilan fosztóképző-raggal. Pl. vaigh**tilan**: végtelen, (**vaighis**: véges). **Pheitilan**: fejtelen, fej nélküli. (**pheishi**: fejes, fejjel rendelkező).

Activum, factitivum igékből képzettek mintegy „participium factitivumként”:

-tilan fosztóképző-raggal, az *infinitivus* rag helyett: Pl. denoch**tilan**: elpusztíthatatlan, denoch**tilan**: nem pusztuló, nem elpusztuló, (v.ö. **denochin**: elpusztulni, **ustijetilan**: nem osztható (atómosz)).

N.B.: A factitivus **at** előragot az activum fosztóképző alkalmazásakor nem kell kiírni, mert a **tiltan** activum fosztóképzőben a második *t* tulajdonképpen implicit módon azt jelöli.

Sententia:

Alt**by**sigh khi amyn(amnig) hatish**tilan**(n)ekh pufati = *dialektikus (az) aki mindig az esélytelennek szurkol (szorít).*

Személyes névmás elvonatkoztató esete:

Passivum:

rulim	rólam	rulinkh	rólunk
rulit	rólad	rulitekh	rólatok
ruli	róla	rulikh	róluk

Activum:

tylim:	tőlem	tylinkh	tőlünk
tylit:	tőled	tylitekh	tőletek
tyli	tőle	tylik	tőlük

Főnevek birtokosragjai:

hardum	harcom	hardenkh	harcunk
hardid	harcod	harditekh	harcotok
hardi	harca	hardekh	harcuk

Maga-, saját képző (cca. „Reflectivus” alak):

Képzése: maha- Pl. azdin: sugározni. **Mahazdin**: saját(maga) sugározni. **Azdigh**: sugárzó, **mahazdigh**: saját(maga) sugarát kibocsájtó. : **Mahamusdin**: magamozogni. **Mahamusdigh**: sajátmozgó.

„És” a szavak után **ragként: -gis**

Pegyverit chunetgis tallim: Andra virumque cano (Vergilius: Aeneis)

Általános létezés kifejező szó: **Laa*j***

Vö.: német *es gibt, es geben*, angol: *there is, there are*, spanyol: *hay*. Ugyanúgy mint a spanyolban, a szkítoid nyelv sem különbözteti meg az általános létezés egyesszámú és többesszámú alakját.

Mutató névmások:

ez: **ijst**

az: **ojst**

amaz: (távolra mutató) : **amajst**

Barrekh:

regin *elmondani, kijelenteni*

vaightilan *végtelen*

nor *szellem*

madnor *nagy szellem*

jagh *hegy*

shibild *síkság*

nym *név*

sengin *vmi zengeni, elénekelni*

aigh *ég*

wert *mert*

shend *béke*

hard *harc*

tallin *dalolni*

wuldig *boldog*

ojsmar *az az ember*

ruli *róla*

vyzulla (aor.régmúlt)...*jött*

eejalana *Tejút (csillagászat).*

vaaryzanta *vaarin: várni aor. jelenidejű participium.*

madred *nagy, lényeges része vminek*

azadatagh *felszabadító*

azdigh *csillag*

azdighum *csillaghalmaz, csillagcsoport, csillagtársulás, galaxis*

vulgegh *bolygó (csillagászat)*

hirr *üstökös*

kychyred *kis(mértetű) rész*

jaghmaa *ásvány*

trilla *kristály*

poeltired *pici, piciny, apró-része vminek*

ustitlan *oszthatatlan, atom*

venishi: *fényes*

azda *sugár*

azdin *sugározni*

maha(a)zdin: *saját maga sugározni*

hyvsa ver(r)t *visszavert*

azdighkert *csillagkép*

kerenild *keringés*

bi *nap (idő)*

volgild *idő*

or *év*

maha daqy *saját tengelye*

daq *tengely*

duum *pontosan*

dlimild *gyémánt*

dlimildyymakh *gyémántból lévők*

savum *szózat*

vynyzutta (aor. régmúlt) *jött*

deli *dél* (égtáj)
 delijic *délről*
 ojsert *azért*
 tylbet...*többet*
 Napid *a Nap*
 kapinkh *kapunk* (inf. ind.:kapin)
 javadanta *jót hozó, javadalmazó* (gerundium)
 bisyn *bizonyosan, biztosan*
 nen-bisyn *nem bizonyosan, nem biztosan*
 negyn (pospos.) *vmi nélkül, pl. Napinegyn: Nap nélkül*
 hatin: *tudni vmit* (possibilis értelemben).
 hatum *hathatóság, potentia.*
 hatumyn *hatékonyan, hathatósan*
 hatishtilan *esélytelen, hatástalan*
 altybysigh *dialektika*
 amyn *mindig* (időhatározó)
 amnig *mindig* (időhatározó)
 pufatin (dativus vonzattal) *szorítani, szurkolni vkinek, vminek*

5 Hyty : Öt

HYTYSHI TUEDUM, TUEDATUM: **ÖTÖDIK TANULMÁNY, TANÍTÁS**
 (LECKE)

Feld ai feldtuedum

Feld ojst vulgegh ojsol marumed eli. Felduum aigh(ed) gola, vanta zezild. Fakuum shat-shat zildekx termekh. Marekh shat nevildet termatekh. Tavakh, volgjaghekh ai volgumekh sintyn golakh. Feld buurhen tengirekh ai landakh. Landakhen tavakh, vedlandakh, volgjaghekh, volgumekh, shivataghekh. Mandelb vedlanded ojst, meilet **Nishi Athalndet** mondinkh. Minkh emilinkh mi athalandankhwra.

Lezuserild

Tárgyas igeragozás:

Rendhagyó igék:

tudin: tudni (valamire képes):

tudim: *tudom*

tudi: *tudod*

tudis: *tudsz*

tud: *tud*

tudenkh: *tudunk*

tudetekh: *tudtok*

tudekh: *tudnak*

tudajin: vmit tudni

tudiam: *tudom*

tudid: *tudod*

tudia: *tudja*

tudiankh: *tudjuk*

tudiatekh: *tudjátok*

tudiakh: *tudják*

Tárgyas igék képzése: Gyakorlatilag csak redhagyó módon képezik a szkitoid nyelvek. Általános egyezés, hogy az infinitivus végződés elé bekerül egy a hang, vagy *i+a* esetleg *a+i* kombináció, amely toldalék (többnyire) bentmaradnak az igeragok előtt is, noha megváltoztatják a nem tárgyas forma igevégződéseit is. (Lásd pl. fent a *tudin* és *tudajin* eseteket.)

Melléknevek főnévesítése:

Ugyanúgy, mint a magyarban melléknevek főnév jelentést kaphat, s főnévi többesszám ragot is kaphat. Pl.: *Tavakh, volgjaghek ai volgumekh sintyn golakh.*

A birtok ragozása – Birildet ro gum

Egyesszám:

lakum : házam

lakut : háza

laku : háza

lakunkh : házunk (lakunk!)

lakutekh : házatok

lakukh : házuk (lakuk!)

Többesszám:

lakajim : házaim (lakaim!)

lakajit : házaid (lakaid!)

lakaji : házai (lakaji)

lakajinkh : házaink (lakaink)

lakajitekh : házaitok

lakajikh : házaik (lakaik)

Mint látható, a birtok többesszámú ragozása szinte pontosan megegyezik a mai magyarral, attól az írásbeli különbségtől eltekintve, hogy az eredeti ó-örmény (grabar) írásmódnak megfelelően az *a* és *i* közé *j*-t írtak.

Genitivus(?) – Ablativus(?) + postpositio

Elsősorban az *ashkatan* A-ban, de néha a B-ben is találkozunk olyan nyelvtani szerkezettel, hogy a postpositio-t megelőzi a jelzett szó nem egészen világos jeentésű ragozása. Ez a rag *szó+ i*, ahol az *i* jelentése nem világos. Az egyik felfogás szerint *genitivust*-jelöl, s így szinte pontosan megegyezik az örmény és ó-örmény (grabar) *genitivus + postpositio* formával. Van olyan szóösszetétel, ahol az *ashkatan* B és az ó-örmény betűről betűre megegyezik. Pl.:

ashkataji hamar: a Szövetség számára (A), az askata számára (örmény). Az örményben az *i* egyértelműen *genitivust* jelöl, de az *ashkatan* B-ben jelenthet egy önálló postpositio előtti *ablativus* formát is. Ezt jelen megkutatottsági stádiumban nem tudjuk egyértelműen eldönteni. További példa:

Ashkataji dietijuwumē Darrhajawaushi vyleth Mady Jawruum = Szkíta diadal Darrhajavaus (=Dareios) felett a Nagy Medencében. (Tyrosi töredékekből).

A töredékszövegből két érdekesség is kitűnik: Az *ashkatan* B-ben általános *askatan* általános alak helyett **ashkataji** formát találunk. Az *ashkatan* B-ben általános *szó+y* birtokrag helyett a ritka *szó+e* birtokragot találjuk.

Visszaható névmások:

Alanyeset:

magam *magam*
 magat *magad*
 maga *maga*
 maginkh *magunk*
 magatekh *magatok*
 maguk *magekh*

Tárgyeset:

magamet *magamat*
 magatet *magadat*
 maget *magát*
 maginkhet *magunkat*
 magatekhet *magatokat*
 magekhet *magukat*

Birtokos eset:

magamei *magamé*
 magadei *magadé*
 magajei *magáé*
 maginkhei *magunké*
 magatehkei *magatoké*
 magikhei *maguké*

Részes eset:

magamnek *magamnak*
 magatnek *magadnak*
 maganek *magának*
 maginkhnek *magunknak*
 magatekhnek *magatoknak*
 magikhnek *maguknak*

Rövid birtokosnévmások

Ni athalandam *az én hazám*

Ti athalandat *a te hazád*

Yji athalandai *az ő hazája*

Mi athalandankh *a mi hazánk*

Tikhi athalndakh

Ykhi athalandakhi *az ő hazájuk*

Tehát a rövidített birtokosnévmások, amelyek *a birtokost emelik k, mely után a birtokok kapnak **rövidített birtokragot*** (a magyar fordításban *a névelővel emeljük ki a birtokost*) :

ni : -m, mással hangzó végződésű szó után: -em

ti t, mással hangzó végződésű szó után: -et

yji ai, mással hangzóval végződő szó után: -ei vagy -ai

mi nkh, mással hangzóval végződő szó után: -enkh vagy -ankh

tikhi kh, mással hangzóval végződő szó után: -ekkh vagy -akkh

ykhi khi, mással hangzóval végződő szó után: -ekhi vagy -akhi

SENTENTIAE – Tyrosi töredékekből:

Vedi, landa, maa elid maga Víz, szárazföld, termőföld az élet maga.

Magadei ashared magatnek myvatis Magadé a világ, magadnak műveled

Mi ishi athalanda nishi gaali vedlanda volaj. A mi ősi pátriánk a nyugati ősi mocsarasföld volt.

Mi ishi athalanded eli mi emiluum. A mi ősi hazánk emlékezetünkben él.

Barrek:

feldtuedum földtudomány

ojsol ahol (helyhatározó)

marum emberiség

Felduum (a Földön)

gola kék

zezild zöld

zild falevél

fa, fova fa

termin teremni

termatin termesztani

nevild növény

tava tó

volgum folyó, nagy folyó

birild birtok

rogum ragozás

dietijuwum (katonai) diadal

Darrhajawaus Dareios (perzsa király)

vileth felett (postpos. genetivus? vagy ablativus? Vonzattal.

jawr medence

Mady Jawr Nagy Medence= Kárpát Medence(?)

buur...felszín, felület (bizonyos test felszíne, felülete)

landa...szárazföld

tava tó

vedlanda vizes föld, nagy mocsár

ved nedves, vizes

shivatagh sivatag

myvatin művelni vmit

athalanda haza, pátria, Vaterland (szó szerint).

nishi nyugati

gaali óriási

emil emlékezet

meilet melyet (meil= mely accusativusa)

mondin (ki)mondani vmit, (meg)nevezni vkit, vmit.

emilin emlékezni (amire: wra postpos.

(Forrás: <http://osnyelv.hu>)